

ДОКАЗУВАННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗА ДОПОМОГОЮ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ

Шульженко Ассоль Володимирівна, старший викладач кафедри правосуддя юридичного факультету Сумського національного аграрного університету, м. Суми, Україна

На жаль, тема використання спеціальних знань про розслідуванні злочинів проти волі, честі та гідності особи недостатньо розроблена науковцями. Причиною цього є невелике процентне співвідношення, порівняно з іншими категоріями справ, якими є, наприклад, крадіжки, спричинення тілесних ушкоджень, зґвалтування, які іноді у обвинувальному акті зазначаються поряд із статтями проти волі, честі та гідності.

Мотивом більшості досліджуваних злочинів цієї категорії є корисливий, направлений на задоволення матеріальних потреб за рахунок свободи і інших особистих прав іншої людини. Проблема розслідування вказаної категорії злочинів пов'язана із перебуванням потерпілих за межами України, а у випадку їх повернення на батьківщину – слідчі дії необхідно проводити за межами України, але це можливо лише за домовленістю між країнами, за умови, що фінансування покладається на країну-ініціатора такої перевірки.

У злочинах проти волі, честі і гідності корисливий мотив реалізується через різні об'єктивні прояви. Доказування в цій частині вирізняється сукупністю певних слідчих дій, направлених на збирання доказів у провадженні. Кожна судова експертиза, яка призначається у провадженнях даної категорії, має не тільки відмінну послідовність у доведенні ознак злочину і причетності до вчинення конкретної особи, а й особливий предмет. Спеціальні знання використовуються для комплексного зв'язку правових категорій (які в тому числі визначають суб'єктивну сторону) з процесуальною практикою у відповідності до криміналістичних методичних рекомендацій.

Суб'єктивною стороною викрадення людини є прямий умисел, тому що особа усвідомлює, що не має права позбавляти волі іншу особу, але бажає це зробити.

Заволодіння може бути у відкритій формі (викрадення у присутності інших, напад) або таємним (викрадення без свідків), може здійснюватися без погрози насильства (обман, зловживання довірою) і з погрозою застосування такого насильства (безпосередньо до потерпілої особи або до її рідних та близьких).

Незаконне позбавлення волі проявляється у вигляді незаконного ув'язнення, незаконного арешту або тримання, незаконний арешт або незаконне затримання людини для забезпечення виконання будь якого передбаченого законом обов'язку, незаконний привід, незаконне затримання неповнолітнього тощо, з перевищенням заходів, які необхідні для її затримання.

Розслідування викрадення людини і незаконного позбавлення волі пов'язані з опрацюванням слідів, які залишились на місці вчинення злочину. Першочерговими слідчими діями є огляд місця події, допити, призначення необхідних експертиз в залежності від виявлених на місці огляду доказів. Суб'єктивна сторона злочину на даному етапі проявляється саме у слідовій картині: свідчення підготовки до вчинення злочину, трасологічні об'єкти, відбитки пальців, виявлені сліди знарядь злочину, сліди боротьби, сліди присутності кількох осіб тощо. У розслідуванні всіх корисно-насильницьких злочинів, якими є більшість злочинів проти свободи, честі і гідності людини, Тіщенко О.О. виділяє наступні елементи: подія (механізм і обстановка) злочину, особа злочинці, особа потерпілого, майно, на яке зазіхає злочин [1, с. 245].

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто винна особа усвідомлює, що діє всупереч волі потерпілої особи. Доказами підготовки є спільні дії, використання знаряддя злочину, використання автотранспорту, засобів зв'язування або інших засобів фіксації і подолання опору потерпілого, напрямок руху з потерпілим після викрадення, підготовування приміщення, де б потерпілий міг утримуватись.

Мотиви, з яких діє суб'єкт злочину, можуть бути корисними, садистськими, хуліганськими, помсти тощо. Корисний мотив пов'язаний з метою отримання коштів за утримування потерпілого у невідомому місці, Корисний мотив у своїх проявленнях не несе на меті завдання фізичної шкоди потерпілому, тому що метою злочинної діяльності є отримання коштів. Садистський мотив пов'язується з утримуванням, метою якого є спричинення фізичних і психологічних страждань, приниження, залякування, катування, з відповідним рівнем жорстокості по відношенню до потерпілого, який визначається у кожному випадку індивідуально. На місці події дії з садистського мотиву можуть доводити численні сліди боротьби, сліди крові, волосся, пошкоджені речі, зміна звичного розташування речей у місці, яке оглядається

Пясковський В.В. виділяє наступні мотиви викрадення людини: корисливий, помста, ревності, інші мотиви, а спосіб захоплення потерпілого характеризує як низку версій, серед яких а) викрадення вчинене шляхом застосування фізичного насильства; б) викрадення вчинене шляхом застосування психічного насильства; в) викрадення вчинене за допомогою обману; г) викрадення. Викрадена особа може утримуватись зв'язаною, за допомогою наручників, ізолюється а спеціально пристосованому приміщенні (бункер, підвал, гараж), до викраденого застосовуються лікарські препарати або психотропні засоби, потерпілий охороняється іншими особами [2, с. 137-138].

Суб'єктивна сторона реалізується через низку вчинених дій, які залишають сліди, мають об'єктивне вираження. За допомогою проведення слідчих дій такі докази процесуально оформлюються, а потім досліджуються за допомогою використання спеціальних знань.

При встановленні суб'єктивної сторони злочину у кримінальному провадженні, виходячи з положення, сформульованого М.Г. Щербаковським, слід досліджувати (збирати докази) щодо особи підозрюваного, тому що вина знаходить вираження у відповідних діях або бездіяльності особи [3, с. 252]. А у психологічних елементах суб'єктивної сторони злочину відображаються завжди

об'єктивні ознаки: об'єкт, предмет, характер дії, спосіб здійснення злочину, обстановка, час, місце тощо.

Так, оглядів місця події за фактом викрадення людини або незаконного позбавлення волі може бути декілька. Кравченко К.С. наприклад, вказує: 1) місця утримання або експлуатації потерпілої особи; 2) транспортні засоби; 3) місце затримання підозрюваних осіб [4, с. 101]. Але можна дослідити з метою виявлення і вилучення злочинів безпосередньо місце мешкання потерпілого, місце його останнього перебування, місце транспортування, місце утримання, місце подальшого переміщення, місце перебування підозрюваних осіб.

Весь обсяг судових експертиз у провадженнях за фактами злочинів проти волі, честі і гідності умовно можна поділити на: експертизи, які досліджують підозрюваного (психологічна, психіатрична, судово-медична); експертизи, які досліджують потерпілого (психологічна, психіатрична, судово-медична, імунологічна, цитологічна); експертизи, які підтверджують або спростовують факти, які підлягають доказуванню (дактилоскопічна, трасологічна, товарознавча, експертиза холодної зброї, почеркознавча, балістична); експертизи, які досліджують кваліфіковані ознаки (судово-медична, товарознавча, психологічна, вогнепальної зброї, холодної зброї, фармакологічна).

Щодо обставин, які досліджують судові експертизи у провадженнях про викрадення або позбавлення волі, вони поділяються на: експертизи, які досліджують обставини зникнення; експертизи, які досліджують психологічні і психічні особливості (підозрюваного і потерпілого); експертизи, які досліджують наслідки злочину.

Експертизи, які досліджують обставини, опрацьовують інформацію слідів злочину, діють «всліпу», формуючи нове джерело інформації, на яке може орієнтуватись орган розслідування. Вони призначаються в першу чергу, з метою встановлення винної особи і визначення перебування потерпілого, тому є важливими в плані інформації, яка є новою. Але слід зауважити, що результативними вони виступають у тому випадку, коли матеріалу, вилученого

для дослідження, достатньо, він вилучений своєчасно і вилучення відбувалось відповідно до процесуальних вимог.

Експертизи, які досліджують психологічні особливості, пов'язані безпосередньо з дослідженням особи, якою може бути як потерпілий, так і підозрюваний. Вони проводяться в наступну чергу, тому що провести їх можна при встановленні підозрюваного, а також при поверненні потерпілого, що відбувається не одразу ж, а результати криміналістичної діяльності. Не встановлення особи, яка вчинила злочин, не доведення вини підозрюваного є доказом невинуватості.

Наслідки злочинів визначаються сумами матеріальних збитків, які досліджуються товарознавчою експертизою. Щодо збитків, нанесених державі внаслідок лікування потерпілих в комунальних установах, прокурором заявляється цивільний позов. Експертизи даного виду опрацьовують документально підтверджену інформацію, і частіше за все, є останніми у провадженні.

Література:

1. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. Научное издание. — Одесса: Юридическая литература, 2002. — 360 с.
2. Пяковський В.В. Система типових версій під час розслідування викрадення людей. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014, № 1. С. – 133-142.
3. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: Учебно-практическое пособие. – Харьков: Эспада, 2005. – 544.
4. Кравченко К.С. Тактика огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2017. Випуск 45. Т.2. С. 100-102.